# EVOLUŢIA RELAŢIILOR MOLDO-POLONEZE ÎN TIMPUL CRIZEI MILITARO-POLITICE DIN RZECZPOSPOLITA DE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVII-LEA (1648-1653)

CZU: 94:327(478:438)"1648/1653"

***Galina COSTEȚCHI***

*Școala Doctorală Științe Umaniste,*
*Universitatea de Stat din Moldova*

## THE EVOLUTION OF MOLDOVAN-POLISH RELATIONS DURING THE MILITARY-POLITICAL CRISIS IN RZECZPOSPOLITA IN THE MID-17TH CENTURY (1648-1653)

The proposed topic is of great importance and aims to place Moldova in a broad European context at a time when the great European powers were reestablishing the old continent on new principles. So far, no monograph has been produced to define the impact of the political and military crisis in the Rzeczpospolita in the period 1648-1674, when Sweden, Russia, the Ottoman Empire and Transylvania fought wars with Moldavia. Both the then rulers of Moldavia and the population of our country were involved in these confrontations, and the political instability of Rzeczpospolita had a direct impact on the situation in Moldavia.

***Keywords:*** *political-military crisis, Rzeczpospolita, Moldova, the 17th century, Swedish invasion.*

Subiectul propus este de o mare importanță şi are ca scop plasarea Țarii Moldovei într-un context european larg într-o perioadă în care marile puteri europene reaşezau bătrânul continent pe principii noi. Până în prezent nu a fost elaborată o monografie care să definească impactul pe care l-a avut asupra Țării Moldovei criza politico-militară din Rzeczpospolita în perioada 1648-1674, când Suedia, Rusia, Imperiul Otoman, Transilvania au purtat războaie cu aceasta. În confruntările menționate au fost implicați atât domnii de atunci ai Țării Moldovei, cât şi populația țării noastre, iar instabilitatea politică din Rzeczpospolita s-a răsfrânt direct şi asupra situației Țării Moldovei.

**1. Răscoala lui Bogdan Hmelnițki şi impactul ei asupra Țării Moldovei. Campania tătaro-căzăcească împotriva lui Vasile Lupu din 1650.** În secolul al XVII-lea, situația internă a Uniunii Polono-Lituaniene cunoaşte schimbări semnificative. Statul aflat la granița Moldovei va trece printr-o gravă criză politică, democrația nobililiară a evoluat treptat spre anarhie, determinând vulnerabilitatea construcției statale de aici. Prima încercare în ordine prin care a trecut Rzeczpospolita la mijlocul

secolului al XVII-lea a fost declanşarea răscoalei cazacilor zaporojeni, sub conducerea lui Bogdan Hmelniţki. Rzeczpospolita sau Uniunea statală Polono-Lituaniană, era o uniune a două naţiuni, poloneză şi lituaniană. În afara acestei construcţii politice rămânea o bună parte a populaţiei constituită din ortodocşi, ignoraţi din punct de vedere politic şi supuşi opresiunii magnaţilor polonezi. După seria războaielor pustiitoare din secolul XVII, Rzeczpospolita a devenit un stat slab din punct de vedere politic pe scena europeană. Răscoala lui Bogdan Hmelniţki a fost unul din momentele cruciale din istoria statului nobiliar polono-lituanian, care i-a prejudiciat situaţia şi statutul pe arena politică internaţională.

Această răscoală putea fi una dintre nenumăratele alte revolte ale cazacilor cu care s-au confruntat polonezii de-a lungul timpului, dar prezenţa în fruntea mişcării a unui războinic matur, priceput militar şi negociator precum Bogdan Hmelniţki a făcut ca soarta rebeliunii să fie diferită. Abuzurile frecvente la adresa clerului ortodox au adăugat o dimensiune religioasă acestui conflict. Pentru a realiza scopul propus, Hmelniţki a încheiat o alianţă cu hanul tătarilor, la 21 ianuarie 1648 împotriva Poloniei, de la care a început războiul cazacilor împotriva polonezilor. Implicându-se în conflict, Islam Ghirai urmărea nu atât nimicirea Poloniei, cât slăbirea acestea, ce oferea posibilităţi mai mari expansiunii otomane şi tătare în răsăritul Europei, şi totodată, să impună o mai mare ascultare a domnilor români, care frecvent manifestau tendinţe de coalizare a forţelor împotriva puterii suzerane [1].

Se susţine că după 1648 politica lui Vasile Lupu a fost determinată de acţiunile hatmanului cazacilor. Relaţiile cu estul au fost impuse de situaţia, când Hmelniţki prins între Polonia şi Crimeea, Rusia şi Poartă, avea nevoie de o alianţă cu Vasile Lupu, ca să obţină un cap de pod facil pentru a ataca Polonia dinspre sud. Odată cu ridicarea cazacilor împotriva Poloniei, raporturile politice dintr-o mare parte a Europei s-au schimbat fundamental [2]. Moartea regelui polon, Vladislav al IV-lea, în 1648, la începutul răscoalei, a fost un semnal nu doar pentru competiţia de ocupare a tronului, dar şi a întregului teritoriu ocupat de Uniunea Polono-Lituaniană. Această situaţie îl va deruta şi pe domnul Moldovei, care proiectase o alianţă matrimonială cu Gheorghe Rakoczy I, pretendent al Coroanei Poloniei, ce avea să-i asigure o apropiere şi mai mare de Polonia [3]. Însă în scurt timp, la 11 octombrie 1648 moare şi acesta, lăsând Moldova fără de aliat înaintea pretenţiilor hatmanului cazacilor.

Conjunctura devine mai dificilă pentru Vasile Lupu, când urmaşul la tronul transilvănean, Gheorghe Rakoczy II, preluând şi dorinţa de a obţine coroana poloneză, găseşte favorabilă cooperarea cu hatmanul cazacilor răsculaţi, pentru a face inofensivi pe ceilalţi candidaţi la tronul Poloniei [4]. În cadrul acestor relaţIi, Bogdan Hmelniţki fiind convins de poziţia dubioasă a domnului Moldovei, consideră necesară atragerea lui într-o alianţă pentu atingerea scopurilor luptei împotriva Poloniei [5]. Şi mai mult, la situaţia creată se adună şi ridicarea pe tron a lui Mehmed al IV-lea, un copil în vârstă de 7 ani, după uciderea sultanului Ibrahim I în august 1648, ce determină o slăbire în orientarea politicii externe a Porţii. Aşadar, domnul moldovean rămâne singur în faţa jocului de interese de dincolo de Nistru [6].

La sfârşitul anului 1648, Moldova lui Vasile Lupu e poziţionată la răscrucea intereselor vecinilor, unde se confrunta noul rege al Polonia, Ion Kazimir cu un nou principe al Ardealului, Gheorghe Rakoczy II. Şi dacă mai admitem faptul că tătarii şi cazacii îi erau adversari, surprindem situaţia extrem de delicată în care se afla atunci domnul Moldovei [7]. În conjunctură creată, Vasile Vodă se apropie tot mai mult de Polonia. În această ordine de idei, o primă acţiune de sine stătătoare a lui Vasile Lupu, care a costat scump Moldova [8] a fost atacul de la Brătuleni împotriva tătarilor, ce se întorceau din Polonia. Această acţiune reprezintă o dovadă a politicii favorabilă noului rege al Poloniei, în conflictul acestuia cu tabăra tătaro-cazacilor.

Dar, datorită păcii cu Polonia şi alianţei cu Transilvania, asigurat de consimţământul Porţii în alierea cu tătarii [9], şi susţinut la Constantinopol în intenţia de al controla pe domnul Moldovei şi pentru al împiedica trecerea lui de partea Coroanei Polone, Bogdan Hmelniţki propune lui Vasile Lupu o alianţă matrimonială. Cere mâna Ruxandei, fiica voievodului pentru fiul său Timuş Hmelniţki, la care va fi refuzat [10]. Refuzul a fost primit de Bogdan Hmelniţki drept insultă şi ca o piedică în lupta sa împotriva Poloniei, declarând Moldova teritoriu duşman, care a fost la propriu trecut prin foc şi sabie de către tătari şi cazaci după care se văzu nevoit domnul Moldovei să accepte toate condiţiile [11]. Indiferent de situaţia încordată, Vasile Lupu a încercat să-şi caute în rândurile nobilimii polone un ginere potrivit scopurilor sale politice, se gândea la contele Potocki sau principele Wiśniowiecki, încercări ce aveau să fie sortite eşecului.

Totuşi, Vasile Lupu continua să caute alternative de a promova politica sa şi nu cea a cazacilor zaporojeni, de aceea pe parcursul a doi ani a acţionat în direcţia stabilirii de contacte cu Polonia, în speranţa unui ajutor militar considerabil. Şi la 24 decembrie 1650, domnul Moldovei a primit indigenatul polon. Totodată, asigurţnd pe de altă parte pe Hmelniţki de respectarea angajamentului făcut, nevoit prin ameninţarea altei invazii asupra Moldovei să-l respecte [12].

Victoria cazacilor de la Batoh (22-23 mai 1652), a spulberat ultima speranţă a lui Vasile Lupu, lipsit de spriginul Poloniei şi a Porţii capitulează în faţa lui Bogdan Hmelniţki şi la începutul lunii septembrie 1652 are loc la Iaşi căsătoria Ruxandei cu Timuş Hmelniţki [13]. După care se poate spune sigur despre zdruncinarea poziţiei lui Vasile Vodă în relaţiile cu vecinii, inclusiv a menţinerii lui în scaunul ţării.

**2. Războiul moldo-munteano-transilvano-cazaco-polonez din 1653 şi ridicarea în scaunul ţării a lui Gheorghe Ştefan.** Relaţiile dintre Ţările Române oferă impresia improvizării unor proiecte de confederare, prin care cei doi Rakoczy au încercat să impună suzeranitatea lor asupra domnilor Ţării Româneşti şi Moldovei. Proiectele de confederaţie iscălite între timp nu asigurau însă o transpunere în viaţă a proiectelor principilor transilvăneni. Un obstacol în această politică era tocmai Vasile Lupu. Moldova trebuia să fie adusă sub ascultarea lui Gheorghe Rakoczy II, soluţie hotărâtă în 1653 [14], când Vasile Lupu se afla într-o izolare politică, singurul sprijin la care el putea să spere erau cazacii zaporojeni ai lui Bogdan Hmelniţki.

La 1653 în Moldova se declanşează o mare criză politică, Vasile Lupu îşi pierde tronul în condiţiile unei conjuncturi pusă la cale de boierimea autohtonă ajutată de

trupe ale voievozilor Ţării Româneşti şi Transilvaniei. Situaţia în care se afla Vasile Lupu era exprem de complicată, avea domnia confirmată de sultan, la acestea se adăugau aliaţele matrimoniale cu Radziwill şi Hmelniţki, dar cele două tabere din Rzeczpospolita se aflau în conflict, domnul Moldovei nu renunţase nici la ideea realizării uniunii dinastice între Moldova şi Ţara Românească. În interiorul ţării lucrurile de asemenea erau extrem de complicate. Ţara era cuprinsă de o nemulţămire generală. O bună parte a boierimii autohtone era nemulţumită de faptul că numeroase dregătorii ale ţării au ajuns în mâna grecilor lui Vasile Lupu. Printre cei nemulţumiţi era şi marele logofăt Gheorghe Ştefan. Vecinii din proxima apropiere, polonezii, muntenii şi transilvănenii, de asemenea, nu erau mulţumiţi de domnia lui Vasile Lupu. În acea situaţie, se organizează un complot împotriva lui Vasile Lupu cu scopul de a-l scoate din domnie.

Aflat în situaţie dificilă, lipsit de oastea necesară, Vasile Lupu s-a refugiat în cetatea Hotin. Timp în care Gheorghe Ştefan a ocupat capitala şi s-a proclamat domn al Moldovei. De la Hotin, Vasile Lupu a plecat mai departe la Cameniţa. A fost ajutat de ginerele său Timuş Hmelniţki cu un detaşament de 8.000 de cazaci să reocupe tronul. În acel moment, întregul spaţiu românesc era implicat într-un război de anvergură. După ocuparea tronului, Vasile Lupu a întreprins o campanie de pedepsire a lui Matei Basarab care l-a ajutat pe Gheorghe Ştefan să ocupe tronul ţării. Se părea la un moment dat că visul lui Vasile Lupu de a realiza uniunea dinastică a Moldovei cu Ţara Românească era foarte aproape de împlinire [15]. Numai că a câta oară, Matei Basarab a luat măsuri de precauţie şi şi-a întărit armata, la care s-au adăugat şi detaşamente venite din partea lui Gheorghe Rakoczy II. Bătălia de la Finta (17/27 mai 1653) se termină cu un dezastru pentru Vasile Lupu. El scapă cu fuga şi îşi va găsi adăpost la aceiaşi cazaci.

Ce a urmat a reprezentat ultimul act politic de menţinere la domnie a lui Vasile Vodă. Gheorghe Ştefan pătrunsese din nou în ţară pe la Focşani, iar prin pasul Oituz un detaşament de câteva mii de transilvăneni intrase şi urma să se unească cu armata venită din Ţara Românească. Moldova deveni teatru de război, în care, luptă după luptă Vasile Vodă este înfrânt şi nevoit să se refugieze în orăşelul căzăcesc Volodji, de unde aşteaptă ajutorul cazacilor. Polonia s-a aliat şi ea coaliţiei îndreptate împotriva lui Vasile Lupu, atâta timp cât menţinerea lui în scaun avea să prejudicieze situaţia în conflictul lor cu cazacii lui Hmelniţki. Gheorghe Ştefan învigător în luptă, a primit ajutoare de la polonezi, a fost confirmat de Poartă ca domn, a pornit spre Suceava, ultimul fief al lui Vasile Lupu, unde se afla doamna lui, Ecaterina Cerchezoaia. Cetatea era apărată atunci de un detaşament de cazaci condus de ginerele său, Timuş Hmelniţki [16].

Asediul Sucevei se desfăşura într-un front comun al alianţei munteano-transilvano-poloneză în sprijinul lui Gheorghe Ştefan contra oastei lui Vasile Lupu şi cazacilor lui Timuş Hmelniţki. Situaţia în care se aflau asediaţii era una foarte dificilă, ei duceau lipsă în toate, dar ar mai fi rezistat dacă nu ar fi fost omorât conducătorul lor Timuş Hmelniţki. Se acceptă capitularea condiţionată, ce prevedea jurământul de credinţă al

cazacilor faţă de Polonia, Transilvania, Moldova şi Ţara Românească. De asemenea, acordul prevedea şi restituirea bunurilor jefuite. Familia lui Vasile Lupu a fost dusă în captivitate la Buciuleşti de noul domn, eliberată mai târziu după lungi negocieri.

Înlăturarea lui Vasile Vodă a fost urmată de confirmarea în domnie a lui Gheorghe Ştefan [17], un om cult pentru vremea sa, priceput în treburile diplomatice, Miron Costin considera „să hie fostu covârşindu chiar şi pe Vasile vodă". În plus, dobândindu-şi domnia pe cale militară, a acordat o atenţie deosebită oştenilor, pentru care „milă şi cinstea care au avut-o la această domnie nu-au avut nici la o domnie" de când există ţara [18].

Astfel a luat sfârşit o perioadă fără precedent din istoria Moldovei, perioada de criză politică izbucnită în Polonia odată cu declanşarea răscoalei lui Bogdan Hmelniţki avea să afecteze direct situaţia Ţării Moldovei. După campania de jaf pustiitoare tătaro-căzăcească din 1650, care făcea parte din planul mai larg al lui Hmelniţki de atragere a Moldovei în planurile sale strategice, a urmat o reacţie îndreptată împotriva lui Vasile Lupu din 1653, cu implicarea celor mai importanţi actori din zonă: Gheorghe Rakoczy II, principele Transilvaniei, care îl susţinea pe Matei Basarab şi dorea un domn supus politicii sale pe tronul Moldovei; Matei Basarab adversar tradiţional al lui Vasile Lupu, dar şi al polonezilor care nu mai doreau ca pe tronul Moldovei să se afle un domn aliat cu duşmanul lor principal – Bogdan Hmelniţki. Războiul din 1653 a durat şase luni şi a implicat în lupta pentru putere de la noi toate statele vecine.

**Referinţe:**


1. ŞERBAN, Constantin *Vasile Lupu domn al Moldovei(1634-1653)*. Bucureşti: Ed.Academiei, 1991, p.151.
2. ZAHARIUC, Petronel. *Ţara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ştefan voevod(1653-1658)*. Iaşi: Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2003, p.49.
3. HURMUZAKI, E. Vol.IX, partea I, (1650-1747),IV, p.3.
4. ŞERBAN, Constantin *Vasile Lupu domn al Moldovei(1634-1653)* , p.151.
5. *Ibidem*, p.155.
6. ZAHARIUC, Petronel *Ţara Moldovei în vremea lui Gheorghe Ştefan voevod(1653-1658)*, p.53.
7. *Ibidem*, p.55.
8. HURMUZAKI, vol.IX, partea I (1650-1747),IV, p.7.
9. *Ibidem*, p.5.
10. ŞERBAN, Constantin *Vasile Lupu domn al Moldovei(1634-1653)*, p.155.
11. *Ibdem*, p.159
12. HURMUZAKI, supl. II, vol.III(1641-1703). Bucureşti 1900, p.28.
13. *Ibidem*, p.161
14. IORGA, N. *Istoria românilor*, vol.V, p.151.
15. ŞERBAN, Constantin. *Vasile Lupu domn al Moldovei(1634-1653)*, p.202.
16. *Ibidem*, p.206.
17. HURMUZAKI, Vol.IX, partea I, (1650-1747),IV, p.31.
18. COSTIN, M. *Opere.* Ed. P. P. PANAITESCU. Bucureşti, 1958, p.180.